

Valsts prezidenta Egila Levita uzruna svinīgajā Latvijas Universitātes Senāta sēdē

Publicēts pirms vairāk nekā 5 gadiem

Publicēts: 30.09.2019.

Godājamie Latvijas Universitātes Senāta locekļi!

Dāmas un kungi!

I

Šeit, Lielajā aulā, šodien mēs esam pulcējušies īpaši patīkama iemesla dēļ – lai suminātu mūsu *Alma Mater* – Latvijas Universitāti – tās 100 gadu jubilejā.

Uzsvēršu – pirmā gadu simta jubilejā. No Latvijas sabiedrības kopīgajiem un it īpaši no jūsu pūliņiem jau tagad veidojas pirmās aprises universitātes otrā gadu simteņa rāmējumam. Profesors Auziņš jau teica, ka ar lielu varbūtību šis otrais gadu simtenis arī būs, bet garantēts nekas nav, vēl ir jāpastrādā.

II

Ideālā situācijā Senāts ir universitātes kodols un no politiskās dzīves, no komerciālās pasaules neatkarīgs augstskolas darbības veidotājs, virzītājs un vadītājs.

Es aicinu ikvienu klātesošo patiesi apzināties savu lomu un iespējas, gatavību atbildīgi attiekties pret uzticēto uzdevumu mūsu

šodienas sabiedrības un nākamo paaudžu priekšā.

III

Latvijas Universitāte ir cieši saistīta ar mūsu vēsturi, ar mūsu valsts šodien un nākotni.

Latvija nevar attīstīties, ja sabiedrībai nav pieejama kvalitatīva augstākā izglītība, ja tai nav augsnes, kurā veidoties izcilībai, dzimt ģeniāliem atklājumiem un cilvēcei noderīgiem izgudrojumiem.

Jūsu un mūsu rokās ir šādus apstākļus radīt, pat ja šī darba augļus plūks nākamās paaudzes. Izvirzot lielus un augstus mērķus, ar to ir jārēķinās.

IV

Te vietā ir atcerēties 19. gadsimta latviešu inteliģenci, it sevišķi jaunlatviešus. Doma par nacionālās augstskolas nepieciešamību tika izteikta vēl tautisko centienu laikmetā. Laikmetā, kad latviešiem pat nebija savu vidusskolu. Par to domāja Atis Kronvalds, Krišjānis Valdemārs un citi.

Savukārt mūsdienu pasaulē, arī Latvijā, ir iegājies, ka mēs domājam īstermiņā un pie lieliem mērķiem gribam nonākt ātri un strauji. Viena cilvēka mūžs mums šķiet pārāk ilgs laiks nozīmīgu pārmaiņu iedzīvināšanai. Un vai šodienas uztverē tas nav arī pārlietu liels upuris – veltīt savu dzīvi kaut kam, kas tava mūža laikā rezultātu nerasniegs un kā augļus baudīs tikai nākamās paaudzes?

Kopš jaunlatviešu skaļi izteiktajām prasībām pagāja apmēram trīs gadu desmiti, līdz latviešiem bija pirmās vidusskolas, un 50 gadu, līdz tika nodibināta Latvijas Augstskola. Tik spēcīgs izrādījās pirmo akadēmiski izglītoto latviešu sapnis un viņu izteiktais ideāls par to, ka nācijai ir vajadzīga sava augstskola. Tas iedarbojās vairākas paaudzes vēlāk.

Arī mūsdienās no akadēmiskās vides nākušas domas un idejas sabiedrībā varētu plaši rezonēt un dziļi un būtiski ietekmēt visas valsts un sabiedrības dzīvi. Diemžēl publiskajā telpā tās izskan ne pārāk bieži, un ne pārāk bieži tās arī tiek uztvertas un īstenotas tālāk.

V

Domu par augstāko izglītību pašu zemē, kā labi zinām, latvieši loloja arī Tērbatā un Pēterpilī I Pasaules kara gados. Paula Dāles 1916. gadā plašāk izstrādātais nacionālās augstskolas mets bija īpaši pievilcīgs un saistošs tiem akadēmiski izglītajiem latviešiem, kuri bija "izkaisīti" pa Krieviju tālu no Latvijas. Savukārt 1917. gadā Tērbatā, pirmajā latviešu skolotāju un izglītības darbinieku kongresā, tika izveidots jau pavisam konkrēts nacionālās augstskolas projekts.

Tas viss notika, kā mēs šodien teiktu, pašiniciatīvas rezultātā. Šie sapņi, kas drīz vien kļuva par īstenību, tika būvēti uz atsevišķu cilvēku gribas izpausmēm, uz atsevišķu cilvēku idejām, bez valsts atbalsta.

VI

Līdzīgi citām jaunās Latvijas valsts institūcijām Latvijas Universitāte 1919. gadā tika beidzot nodibināta. Nodibināta vēl Neatkarības kara laikā. Taču tā veidojās gaisotnē, ko, iespējams, varam salīdzināt ar Trešās Atmodas degsmi, entuziasmu un pacilātību.

Latviešu akadēmiskajai inteliģencei pirmo reizi vēsturē bija unikāla iespēja veidot nacionālās augstskolas pamatus, noteikt tās darbības principus un raksturu. Es ticu, ka tas bija ļoti izredzēti un pagodinoši – būt par nācijas sapņa īstenotājiem. No dažādiem atmiņu avotiem izriet, ka organizatoros valdījusi vienprātība un aizrautība. Taču ne tikai tas. Sekoja arī smags darbs, lai šos ideālus īstenotu.

Universitāte kļuva par atslēgu uz zinātni un brīvu akadēmisko pētniecību latviešu valodā, uz daudzpusīgu un kvalitatīvu garīgo dzīvi latviešu valodā, uz modernai nācijai raksturīgas identitātes veidošanu. Tas viss bija svarīgi latviešu nācijas attīstībai un pašapziņai, un tas nenotika pašplūsmā, bet tika attiecīgās inteliģences prātos izdomāts, virzīts un īstenots, kā arī atbalstīts no valsts puses.

Nākamie latviešu akadēmiķi un pētnieki ar laiku kļuva par jaunās Latvijas intelektuālo un zinātnes eliti.

Iespēju gūt augstāko izglītību Latvijas valsts pirmajās dekādēs centās izmantot ļoti liela mūsu tautas daļa, salīdzinot ar citām Eiropas tautām. Par šo tiecību pēc zināšanām, ko uzrāda arī kvantitatīvi dati, varam būt lepni kā toreiz, tā arī tagad. Tā bija un joprojām ir Latvijas priekšrocība, jo cilvēka likteni vispirms nosaka viņa uzcītība, talants un gribasspēks, nevis, piemēram, tādi faktori kā bagātība, valsts aizbildniecība un citi. Mēs veidojām mūsu eliti toreiz un arī tagad demokrātijas apstākļos.

VII

Šodien varam iedvesmoties no saviem priekšgājējiem, kuri kalpoja universitātei atbilstoši tās devīzei “Zinātnei un tēvzemei” un saglabāja tai uzticību arī daudzus nākamos gadus kā dzimtenē, tā trimdā. Jo zinātnei tēvzemes nav, bet zinātniekam tāda ir.

Padomju okupācijas pusgadsimtā Latvijas Valsts universitāte, tās mācībspēki un studenti neatkarīgi no iekšējās pārliecības bija spiesti akceptēt ideoloģiski politizēto mācību procesu un zinātnisko darbu, akadēmiskās karjeras nosacījumus. Dažās jomās to izdevās vairāk vai mazāk apiet, bet dažās tas nekādi nebija iespējams.

Totalitārā vara represīvi retināja godājamu, nacionāli domājošu zinātnieku un mācībspēku rindas. Biedēja, kārdināja un piespieda uz cinisku kolaboracionismu.

Universitātes darbību, tai skaitā nenoliedzamos sasniegumus, šajā laikposmā apēno ētiskais duālisms un tādas dilemmas, no kurām mēs šodien savā demokrātiskajā valstī esam brīvi.

Šī perioda izvērtējums pēc Latvijas valsts atjaunošanas 90. gados universitātē, līdzīgi kā valstī kopumā, notika visai fragmentāri. Mēs neieziņām skaidras attieksmes un vērtību kontūras, bet gan iestīgām pagātnē, paliekot bez pašrefleksijas un tās atbrīvotās enerģijas, ko spēj dot tikai lietu skaidrība un kārtība.

VIII

Īsāk sakot – darba un darāmā ir daudz.

Mūsdienu akadēmiskā pasaule ir “iedzīta projektu slazdos”. Tā es to sauktu. Mēs nevaram izmainīt lielās straumes, ja vēlamies plūst līdzī tām un gūt no tām labumu, tomēr varam saglabāt veselo saprātu un savā *Alma Mater* tiekties uz līdzsvara atjaunošanu starp birokrātiju un zinātni, starp burtu un garu.

Līdzās menedžmenta panākumiem universitātē ir jāatjauno ideālisms un kalpošana ideāliem kā augstāks mērķis. Birokrātija nedrīkst aizņemt lielāko daļu no pētnieku, zinātnieku darba.

Nevienu reformu, nevienas pārmaiņas, ja vēlamies labu rezultātu, nevar veikt ar gariem zobiem vai fiktīvi. Ir jārikojas pēc būtības, citādi nav vērts.

Taču šodien mēs esam nesalīdzināmi labākā un izdevīgākā situācijā nekā universitātes dibinātāji. Mums ir 100 gadu pieredze, mums nav jāsāk no nulles kā toreiz, un mēs varam šo pieredzi ņemt vērā, lai ietu otrajā gadsimtā.

IX

Kāda universitāte ir vajadzīga Latvijas valstij, sabiedrībai un mūsu nākamajām paaudzēm?

Vispirms – universitātei ir jābūt pieejamai ikvienam neatkarīgi no ģimenes materiālajām iespējām. Tātad pamatā – valsts finansētai.

Mums ir vajadzīga tāda universitāte, kas nacionālā līmenī nodrošina mūsdienīgas latviešu nācijas elites pēctecību un kvalitāti.

Vienlaikus mums vajag kā lokālās un reģionālās, tā arī globālās kopainas mērogos domāt un spriest spējīgus cilvēkus, vispusīgi attīstītus pilsoņus ar plašu redzesloku, kas Latvijā ilgtermiņā spētu uzturēt spēkā demokrātiju. Arī demogrāfiskā situācija ir tāda, ka nevaram atļauties mazizglītotu vai pavisai izglītotu sabiedrības vairākumu.

Izcilība vienmēr nozīmē izrāvieni, atraušanos, un tāpēc tā nekad nevar būt masveidīga. Es vēlētu universitātei augstu vispārējo līmeni, kas vienlaikus kalpotu par auglīgu augsni izcilībai.

Latvijai vajadzīga tāda universitāte, kurā īpaši prioritāra vieta būtu ierādīta tām zinātnēm, kas ir latviešu identitātes kodola sastāvdaļa. Šīs zinātnes pamatā ir vajadzīgas tikai mums pašiem. Latviešu valodai, literatūrai, Latvijas vēsturei, kultūras zinātnei vienīgā mājvieta pasaulē faktiski ir tikai šeit, Latvijā, un, pirmkārt, Latvijas Universitātē.

X

Pasaules kopējā informācijas un ideju telpā Latvijas integrācijai vajadzētu būt daudz spēcīgākai, tas veicinātu valsts modernizāciju un attīstību. Tāpēc starptautiskā līmenī Latvijai vajadzīga konkurētspējīga universitāte, kas iekļaujas Eiropā un pasaulē kā līdzvērtīga citām plaši pazīstamām universitātēm gan izglītības, gan it sevišķi pētniecības jomā.

Atsevišķos zinātņu sektoros Latvijas Universitāte jau tagad tāda ir, taču mums ir vēl daudz iespēju augt

Par izglītību kā nākotnes “motoru” domā visā pasaulē. Pagājušā nedēļā UNESCO izveidoja Globālo Izglītības nākotnes iniciatīvu. Mēs varam būt priecīgi un lepni, ka šīs iniciatīvas vadības komisijā ir arī Latvijas Universitātes Goda doktore profesore Vaira Viķe-Freiberga.

Koncepcija par augstskolu un zinātnes pārvaldības reformu, kas veicinātu Latvijas konkurētspēju visās nozarēs, tiek gatavota un pilnveidota. Izglītības un zinātnes ministrija ar to nāks klajā decembrī. Es domāju, ka tā tiks plaši apspriesta, it sevišķi šeit, universitātē.

Kā jau iepriekš uzsvēru, es vēlos, lai šī koncepcija paredz, ka Latvijas Universitāte zināmā laika posmā sasniegtu izcilību Eiropas un pasaules līmenī tādā veidā, ka arī mēs varētu piedāvāt izglītību mūsu izcilajiem latviešu studentiem šeit pat, Latvijā. Vienlaikus vēlos, lai šeit tiktu nodrošinātas arī tās zinātnes nozares, kas ir svarīgas primāri mums, latviešiem.

No jums, godātie Senāta locekļi, un jūsu kolēģiem būs atkarīgs, kā šī koncepcija tiks apspriesta, kāda tā galarezultātā izdosies un kā tā tiks iedzīvināta. Valsts var iedot finansējumu, likumdošanas instrumentus, taču ar tiem būs jārikojas jums.

XI

Visbeidzot gribētu uzrunāt latviešu zinātniekus, kuri strādājuši vai izglītojušies Latvijas Universitātē.

Daudzi ir aizbraukuši ne tikai adekvāta atalgojuma meklējumos, bet arī personīgās izaugsmes un pašrealizācijas nolūkā. Tas ir saprotami un globālisma apstākļos arī būtiski, labi un pareizi. Tas ir nenovēršami.

Taču vienlaikus es aicinu arī citviet pasaulē strādājošos zinātniekus saglabāt piederības sajūtu Latvijai, savas saites ar Latviju, jo Latvija ir vērtība, ko nedrīkst pazaudēt. Aicinu dalīties bagātajā pieredzē un zināšanās ar Latvijas Universitāti.

Latvijas sabiedrības un valsts vārdā es vēlos pateikties tiem Latvijas zinātniekiem un pētniekiem, kuri skarba un varbūt netaisnīga izdzīvošanas režīma apstākļos gadiem ilgi šeit, Latvijā, Rīgā, citos Latvijas reģionos, ir palikuši uzticīgi savai pētījumu jomai. Paldies par jūsu darbu un devumu Latvijas zinātnei!

Zinātnieka un zinātnes prestiža kāpināšana ir viens no Latvijas Universitātes tuvās nākotnes uzdevumiem, ko gan nav iespējams izpildīt bez atbilstošas politiskās gribas un valsts atbalsta. Tomēr šajā jautājumā nepieciešama arī pašas universitātes griba būt mūsdienīgam nacionālās zinātnes centram, kas sniedz studentiem starptautiskajiem standartiem atbilstošu augstāko izglītību.

XII

Latvija saviem pilsoņiem vispievilcīgākā būs tad, ja tā spēs piedāvāt vislabākos priekšnoteikumus viņu pašattīstībai un profesionālajai izaugsmei. Tad uzplauks Latvijas valsts, gudrībā pieņemsies Latvijas sabiedrība un zudīs pamatotās raizes par latviešu nācijas izdzīvošanas izredzēm.

Mēs šodien esam jauna laiku loka – Latvijas Universitātes otrā gadu simteņa – sākumā.

Latvijas Universitātes gājums ir ciešā saistībā ar Latvijas valsts un latviešu nācijas gājumu. Tā tas būs arī turpmāk.

Godināsim un pateiksimies universitātes dibinātājiem, rektoriem un pašreizējam rektora pienākumu izpildītājam, visiem mācībspēkiem un pētniekiem, kā arī visiem bijušajiem un esošajiem studentiem.

Lai nākamajā simtgadē universitātē valda ideju, sadarbības un panākumu gars!

Lai Latvijas Universitātei darbīga un auglīga nākotne kopsolī ar demokrātisku un latvisku Latvijas valsti!

Saistītas tēmas

[Egils Levits](#)

<https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-uzruna-svinigaja-latvijas-universitates-senata-sede>